2. CONTRIBUŢII LA ROTACISM

La Moţii din Scărişoara

În Iulie 1935, am anchetat cu chestionarul desvoltat [1]) comuna Scărișoara din Ţara Moţilor. În volumele precedente ale « Dacoromaniei » [2]), colegul Sever Pop ne-a dat observaţiile ce le-a făcut privitoare la rotacism în comunele moţești Avram Iancu (Vidra-de-Sus) și Arieșeni.

În cele ce urmează voiu încerca să dau o imagine a stadiului în care se găsește astăzi rotacismul la Moţi după cele observate de mine.

Se știe că, în opoziţie cu ancheta normală care studiază graiul unui singur subiect dintr'o localitate dată, ancheta desvoltată recurge la mărturia mai multor informatori din același sat [3]). Firește, și în Scărișoara, am notat graiul mai multor martori. Afară de aceasta, am avut ocazia să notez diferite forme auzite în cursul conversaţiei cu numeroși martori ocazionali.

Întâia formă rotacizată am auzit-o în momentul când am coborît din trăsură la primăria comunei Scărișoara, cătunul Gârda-de-Sus, anume *pără** « până » și *păr la** [4]). Mai târziu am constatat că aceste două forme sunt generale la Scărișoara.

În drum spre casa de adăpost a Touring-Clubului României de *la D'eţariu* [5]), am notat dela un bărbat tânăr falsa regresie *mazin*ⁱ* « fasole », cu *i* subliniat, ceea ce înseamnă că l-am auzit lămurit, și cu o linie ondulată sub *-n*ⁱ, semnul că nu eram sigur dacă eram în prezenţa unui *n* nepalatal și unui *i* final redus, sau a unui *n* palatal și a unui *i* final normal. Cum subiectul pronunţase și câteva forme articulate ca în limba literară cu *-ul* [6]), mi-am zis că atât *i*

---

[1]) Vezi DR. VII, p. 55, nota 1.

[2]) Vezi DR. VI, p. 393 și VII, p. 181—184.

[3]) Vezi DR. VI, p. 511.

[4]) Asteriscul aşezat după o formă dialectală înseamnă că a fost auzită dela un informator ocazional. Aici doi bărbaţi tineri.

[5]) Renumitul Gheţar dela Scărişoara.

[6]) În cursul anchetei m'am convins repede că păstrarea lui *-l* final al articolului este încă unul din arhaismele care caracterizează graiul Moţilor. Dau aici câteva forme auzite dela un băieţel de 11 ani, informatorul al II-lea (notez că, la Scărişoara, în poziţie finală absolută, se aude vechiul *-u* final ca un *u* redus

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

după *z*, cât și *n* nepalatal înaintea unui *e* sau *i* se datoresc influenței școalei. Știam anume că colegul Pop a notat la Arieșeni *máḍîńĕ* [1]); de asemenea constatasem că la Scărișoara, ca aproape în întreg Ardealul, dentalele se palatalizează urmate de *e*, *i*. Și la casa de adăpost am auzit dela un pădurar *mazîn*(*ń*)*e** [2]). Silabele *-în*(*ń*)*e* le-am subliniat cu o linie ondulată; nu eram sigur dacă auzisem de fapt un sunet intermediar între *n* și *ń* sau era un *n* sau *ń* distincte. Și aici credeam că lipsa palatalizării totale a lui *n* urmat de *e* se datorește influenței literare. Vom vedea mai jos că forma din Scărișoara e cea cu *n* nepalatalizat.

La casa de adăpost dela Ghețar [3]) am procedat la alegerea informatorului. L-am ales pe Gliga Pașca de 80 de ani, abătându-mă astfel dela obiceiul de a evita informatorii mai bătrâni de 60 de ani. Aici însă am căutat dinadins unul mai în vârstă în speranța unei bogate recolte de rotacisme. Cu toate că este destul de înaintat în vârstă, Gliga Pașca, ca de altfel toți bărbații din Scărișoara, nu mai vorbește graiul tradițional al Moților. Din călătoriile lui de o vieață întreagă prin tot Nordul Ardealului, *la Lăpușul*, *la Zăláv*, *la Șumléu*, *la Carắi*, *la Săgmar*ⁱ, *Baia Marie*, *Baia Sprie* s'a ales cu un graiu împestrițat, deosebit în multe privințe de graiul femeilor care au păstrat mult mai bine caracterele graiului moțesc. Pe deasupra și dantura îi este foarte defectuoasă, deci pronunțarea neclară. Din cauza pronunțării nelămurite, abia lucrând cu al doilea subiect am descoperit o particularitate importantă a graiului Moților în legătură cu rotacismul. Dela informatorul I (Gliga Pașca) am notat

și afonic (notat ^{u}), sau câteodată și ca un *u* silabic mult-puțin fonic): *Cotulu* (*u* final afonic), *pumnul*^{u}, *surdulu* (*u* final pe jumătate fonic), *d'ęjitul*^{u}, *umărul*^{u}, *plitulu* « botul porcului », *albușulu*, *gălbănușulu*, *cocoșulu* (cele patru cuvinte din urmă au fost afonice spre sfârșit astfel încât *-ulu* se auzea numai șoptit), *clonțulu* (*u* final pe jumătate fonic) « ciocul (cocoșului) », etc., etc. Forme asemănătoare a notat și D. Șandru în *Bulletin Linguistique*, II, p. 207.

[1]) Vezi DR. VI, p. 393.

[2]) În manuscris am notat un *ń* deasupra lui *n* ceea ce înseamnă că am auzit un sunet intermediar între *n* și *ń*. Din motive tipografice semnul care în manuscris era deasupra l-am trecut în paranteză după semnul de desupt.

[3]) 1.200 m. altitudine deasupra nivelului mării. La distanțe de câte 200 m., ½ km., 1 km. în jurul casei de adăpost, la înălțimi și mai mari, sunt numeroase *criŋgur*ⁱ « cătunuri » numite de obiceiu după familia care e cea mai numeroasă în « cring ». Astfel la *Pășĉeșt'*ⁱ aproape toți au numele de familie *Pașca*.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

totuşi două cazuri de rotacism: *ĝ(ẑ)inẹapăr*^{u} I[1]), pl. *ĝinẹẹpir*^{i} I, şi *palt'in(r)*^{u} I [2]).

A doua zi trebuia să continuiu ancheta cu o femeie care stătea la o distanţă destul de mare de casa de adăpost. În aşteptarea ei am intrat în vorbă cu un băieţel de 11 ani care în vieaţa lui n'a văzut nici şcoală nici biserică; o singură dată a fost cu tatăl său *în ţară* pe la *Zălav*^{u}. Foarte inteligent, vioiu, cu o pronunţare foarte clară [3]), m'am decis să fac cu dânsul câteva întrebări din chestionar. Astfel Trăian Paşca este cel mai tânăr subiect al ALR-ului [4]). Cum subiectul avea o pronunţare lămurită, repede mi-am dat seama de următorul fapt: Înaintea vocalelor palatale *(e* şi *i)*, subiectul are două feluri de *n*, unul palatal şi altul nepalatal. Palatal este în cazuri ca *pẹẹńe* II « flori », *n'egri̯aţă* II, *carńa* II, *hai̯ńi* II, *păntăloń* II, *ńa* « zăpadă », etc., etc., iar nepalatal în *bi̯n̲i* II, *d'imi̯n̲ẹaţa* II, *găi̯i̯n̲*^{i} II, *mazi̯n̲i̯* II « fasole », *mîn̲i* II, « mâne », *mîn̲ica* II [5]), etc., etc. Acelaşi *n* nepalatizat l-am auzit pe urmă dela toţi informatorii, dela toate persoanele cu care am stat de vorbă, bărbaţi, femei, tineri, bătrâni, chiar semi-intelectuali umblaţi câte 14 ani prin America. Dacă dela subiectul II am notat în patru cazuri — la început — *cîńe* II, *mîńili* II, *t'ińe* II, *vińi* II, aceasta este pur şi simplu o greşeală a mea; m'am lăsat influenţat de graiul ardelenesc şi cel bănăţean în care toate dentalele — deci şi *n* — sunt palatalizate. E adevărat că dela subiectul I am notat numai *ń* : *cîńipă* I, *dumińi̯că* I, *puńe* I, *vińe* I, *yińá* II « venea » [6]),

[1]) Despre *ĝ(ẑ)*, v. p 13, nota 3. Printre cazurile de rotacism am trecut şi formele unde trecerea lui *n* la *r* poate fi datorită şi unei disimilări.

[2]) Informatorul a vorbit repede. Am notat *n* şi deasupra un *r*, adică ceva ce mi-a făcut impresia şi a unui *n* şi a unui *r*. Acest *n(r)* — vezi nota 8 — l-am subliniat însă cu o linie ondulată, semn că nu eram sigur de ce am auzit. Am spus mai sus că martorul avea o pronunţare foarte neclară. Pentru aceste două cuvinte vezi şi Pop, DR. VII, p. 182—184.

[3]) Râdea de un băiat mai mare decât dânsul (13 ani) care nu putea pronunţa cuvântul *gîrclẹ'ĉu(i)lu* II « gâtul dela puiul fript ». Zicea: *i̯el nu pọt'i sfătui̯i bíṇ̲i*.

[4]) Până acum rar am coborît, la amândouă anchetele, cu 2—3 ani sub 30.

[5]) În toate aceste cazuri *n* a fost subliniat (cu o linie dreaptă), ca să arăt că nu m'am înşelat, ci, împotriva aşteptărilor mele, am auzit *n*, nu *ń*.

[6]) Odată am notat *mestẹĉińi* I, cu *ń* subliniat cu linie ondulată, ceea ce ar putea fi considerat ca o indicaţie că, şi în pronunţarea aşa de neclară a informa-

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

etc., etc. Am spus mai sus însă că pronunțarea subiectului I nu era bună; e deci de înțeles că am auzit sunetul la care mă așteptam.

Prin urmare, în graiul Moților, *n* care a fost cândva rotacizat, redevenit *n* prin regresiune — dovada e falsa regresie *mazini* — nu se palatalizează înaintea vocalelor palatale. Iată deci că, în oarecare măsură, rotacismul e încă viu la toți Moții.

Ţinând seamă de cele spuse mai sus putem afirma cu oarecare siguranță dacă o formă a fost rotacizată (sau este susceptibilă de rotacizare) sau nu în Ţara Moților — firește numai în cazul când *n* este urmat de un *e* sau un *i*. De exemplu *yiṉe**, *găi̯inilį* II, au fost rotacizate, pe când *pe̯ęńi* II, *colțuń* IV « ciorapi » nu [1]).

Am notat e adevărat de câteva ori și un *n* nepalatal înaintea lui *e* și *i* care n'a fost niciodată rotacizat, anume: *arṉiĉ* III, *bāṉ*ⁱ III, *hai̯ṉe* III, *hai̯ṉili* III, *ṉiĉ* V, *ṉiĉ* VI, *prazniĉį* III, *Ţîganⁱ*, III; de obiceiu am însă *baṅ* V, *hai̯ṅi* II, *hai̯ṅi* V, *ńiĉ* III, *ńiĉ* IV.

Faptul că numai *n* care nu e susceptibil de rotacizare [2]) e palatalizat în graiul Moților e un indiciu că palatalizarea dentalelor s'a răspândit la Moți după rotacizare. Pe când s'a produs palatalizarea dentalelor, *pĭnnae* era în stadiul **pene* devenit pe urmă *pęńi*, pe când *ponĭt* era într'unul din stadiile înșirate mai jos (v. p. 163): *pure*, *pun(r)e*, etc., etc. Cum se explică atunci regresia lui *r*, provenit din *n* intervocalic, la *n* nepalatal? În graiurile care înconjură Ţara Moților, *n* urmat de *e*, *i* e palatal: *ń*. În loc de *pure* Moții aud dela vecinii lor *puńe*. Ar fi trebuit deci să avem astăzi la Moți *puńe* nu *pune* (v. p. 14). Suntem deci nevoiți să presupunem, sau că, dela începuturile rotacismului la Moți până astăzi, rotacismul n'a fost complet, ci a prezentat cam același stadiu ca cel pe care îl descriu mai jos, sau că regresia lui *r* provenit din rotacism a început pe timpul

---

torului I, am avut impresia că *n* + *i* nu e chiar *ń*. În sfârșit am dela subiectul I și forma *t'ępt'ini* I.

[1]) Firește materialul cules dela informatorul I nu ne poate fi de niciun folos în această privință din motivele expuse mai sus.

[2]) Anume: 1) *n* care nu era intervocalic (*lęmńi* III); 2) *n* inițial (*ńime* III); 3) *n* derivat din *nn* latin (*pe̯ṉi* IV < lat. *pīnnae*; 4) *n* de origine străină (*dońiță* IV).

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

când în graiurile din vecinătatea Țării Moților încă nu se produsese palatalizarea dentalelor.

Totuși unele forme rotacizate se găsesc și în graiul bărbaților. Informatorul II are următoarele: *arăint'e* II, *arăpoi̯* II, *i̯irmă* II, *jerunt'i* II, pl *jerunț*[1] II, *rînduri̯á* II, pl. *rînduri̯éli* II, *virinós*[u] II. Am spus mai sus că dela informatorul I am auzit *ĝ(ẑ)inẹapăr*[u] I, *ĝinẹẹpir*[i] I și *palt'in(r)*[u] I, iar dela numeroși martori ocazionali *pără**. Cu excepția lui *arăpoi̯*, *palt'in(r)*[u] și *pără* toate formele de mai sus conțin pe lângă *r* și o nazală, astfel că regresia lui *r* la *n* a fost împiedecată de disimilarea prohibitivă $n - n > r - n$ sau $n - r$.

* * *

Adevăratul rotacism e însă viu numai la femei. L-am constatat mai întâi la subiectul III: *Săh'íra N'egri*, de 80 de ani, tot dintr'un «*criŋg*» din împrejurimile Ghețarului. La școală n'a fost, nici nu s'a deplasat din «cringul» ei. A stat câteva luni într'o colonie de Moți lângă Carei, dar s'a întors în munți ca mulți alții, deoarece îi lipsea apa de izvor. Și acest subiect are dantura defectuoasă. Totuși pronunțarea îi este mai clară decât a informatorului I.

Dela subiectul III am notat — pe lângă formele obișnuite și la bărbați: *arăint'e* III, *arăpoi̯e* III, *păr o murit* III, *nu verenoșá* III (în descântec) «nu învenina» — și forme ca *bire* III, *bur* III, *ĉire* III, *u̯ămeri* III, *țîr* III «ei țin», etc. În același timp însă materialul cules dela subiectul III prezintă și forme cu *n* păstrat, anume atât *n* nepalatal urmat de *e*, *i* — despre care am vorbit mai sus — cât și *n* obișnuit intervocalic: *bini̯* III, *bun* III, *bun*[i] III, *ĉine* III, *d'epănát* III, *o̯amen*[i] III, *săptămîna* III, *țîn* III, etc. Acest *n* însă, mai cu seamă dacă debitul vorbirii este mai lent, nu-mi face impresia unui *n* obișnuit. Astfel după cuvântul *u̯o̯mẹni* III am adăugat observarea: «*n* pare că e puțin denazalizat, ca și când subiectul ar avea guturaiu». Această «denazalizare» a lui *n* mi-am explicat-o îndată ca fiind rezultatul coborîrii insuficiente a vălului palatului, astfel încât curentul fonator nu găsește trecerea absolut liberă spre cavitățile nazale. Deoarece tot mai des îl aud pe acest *n*, sunt nevoit să-i creez un semn fonetic; m'am decis pentru un *n* cu un punct deasupra: ṅ. Pe acest *n* l-am auzit apoi și dela alte femei. Uneori,

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

dela subiectul IV, l-am auzit complet denazalizat, ceea ce am indicat cu două puncte deasupra lui *n*.

Ce este acest ṅ « complet denazalizat »? Fiind o ocluzivă alveolară fonică fără rezonanță nazală, ar putea cineva să o identifice cu *d*. Totuși, deoarece forța, tensiunea musculară a articulației e ca a unui *n*, deci mult mai slabă ca la *d*, identitatea dintre acest ṅ și *d* e exclusă. De altfel, pe lângă pierderea nazalității, acest ṅ mi s'a părut deosebit de *n* și prin scurtimea lui. Ocluziunea alveolară a lui ṅ e cu siguranță mai scurtă decât a lui *n* obișnuit [1]).

Tot la subiectul III am remarcat apoi că și *r* provenit din rotacizare nu e un *r* obișnuit. De cele mai multe ori l-am auzit ca un *r* foarte scurt, fără vibratiuni distincte ale limbii; l-aș numi un *r* fricativ. I-am creat repede un semn *ř* : *biře* III.

E clar că *ř* nu e altceva decât un *n* denazalizat și slăbit sub acțiunea asimilatoare a vocalelor între care se află [2]). Curentul fonator, negăsind ieșire prin cavitățile nazale, produce în cavitatea gurii o presiune de aer căreia ocluziunea alveolară slăbită nu-i poate rezista; aceasta din urmă cedează dând naștere lui *ř*. Deci acțiunea asimilatoare a vocalelor se exercită pe de o parte asupra vălului palatului care nu se detașează în deajuns de peretele posterior al faringelui pe timpul articulării lui *n* intervocalic, ci rămâne ridicat ca pentru vocalele care îl încadrează pe *n*, pe de altă parte asupra tensiunii musculare a articulației slăbind-o și scurtând durata ocluziunii alveolare. N'am putea spune, dacă denazalizarea se produce înaintea dispariției ocluziunii alveolare sau invers. În cazul lui *ṅ* (în manuscris cu două puncte deasupra) denazalizarea a precedat slăbirea completă a ocluziunii. Dar se pare că de obiceiu ocluziunea alveolară cedează înainte de denazalizarea completă. În cazul din urmă se păstrează un rest de nazalitate. În felul acesta trebue înțelese notațiile următoare: *an(r)ăpoi̯ĕ* III [3]), *ĉin(r)e* III, *ţîn(r)i̯* III «ține », *ţîn(r)*^{u} III « țin », *tun(r)*^{u} III « trăsnet », etc. Notația mai frecventă e însă ṅ(*ř*) sau *ř*(ṅ): *biṅ(ř)i* III, *fîṅ(ř)*^{u} III, *pîř*(ṅ)*e̯a* III, *puṅ(ř)ẹ* III,

---

[1]) Lungimea vocalei care precedă un *n* rotacizat sau pe cale de a se rotaciza se explică deci ca o lungire prin compensare, de exemplu: *bīṅi̯* III.

[2]) Am semnalat posibilitatea explicării rotacismului prin denazalizarea lui *n* intervocalic în lucrarea mea *De la nasalité en roumain*, p. 99—101.

[3]) Vezi p. 13, nota 3.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

spuř(ṅ)*e* III, etc. [1]). Restul de nazalitate se aude adeseori și la vocalele învecinate: *Ĉeřũșotca* III, *sũřu* IV «sunetul», *tũn*(*r*)^{u} III, etc. Adeseori am avut impresia că auzeam o vocală mai mult sau mai puțin nazală urmată de un *ř* sau simplu *r*: *lĩřă* III, *pĩ̊řẹ* III, *a tũ̊řá* IV «a trăsni», etc. [2]).

Toate aceste forme atât de diverse le-am auzit dela același martor nu la intervale mari, ci una după alta. Astfel subiectul III răspunde în felul următor la întrebările 3987, 3989, 3998, 4001, 4005, 4006, 4013, 4016, 4046: 3987 *sîta ĉa d'e pîře*; 3989 *faĉe pîřẹ*, *să faĉem pîṅi*; 3998 *să arză bīṅị* [cuptorul] *să să cọcă biř*(ṅ)*ị pîṅ*(*ř*)*ẹa*; 4001 *să băgăm pîř*(ṅ)*ẹa η cuptor*^{iu}; 4005 *ard'e pîrẹa*; 4006 *crẹapă și pîřẹa*; 4013 *pîṅị mulĉá* [«moale»]; 4016 *uη călkíị d'i pĩ̊řẹ* [«codru de pâine»]; (pe marginea fișei 4046) *pĩ̊ṅi* [3]). De asemenea, pe fișele 5801, 5802, 5803, 5805, 5811, 5814, 5827, 5854, cuvântul *lână* are următoarele forme (în pronunțarea subiectului III): *lîră*; *lĩ̊ra*; *lĩ̊ră*; *lĩ̊ra*; *lĩ̊ră*; *lĩ̊r*^{i}; *lĩ̊ra*; *lîřa*; *lĩ̊n*(*ř*)*ă*.

Între ceilalți informatori, IV, V, VI și VII, din «cringurile» de pe valea numită Iarbea Rea, sunt trei femei, IV, V și VII, deci au rotacismul, pe când informatorul VI, *Dávid Tódor Morarescu* (40 ani), paracliserul bisericii cătunului Iarba Rea, «cringul» *Morareșt'*^{i}, firește nu prezintă adevărate rotacisme [4]).

Subiectul IV, *Rah'ila N'egrẹa*, dela *Pleịt'eșt'*^{i}, *Valẹa D'izd'ítuli*, cătunul Gârda-de-Sus, e mult mai tânără (45 ani) decât informatorii I, III, V [5]) și VII [6]), totuși prezintă încă viu rotacismul. La sfârșit, după ce am terminat chestionarea, am întrebat-to direct: cum ziceți pe aici vine, bine, cânepă, etc? Dânsa mi-a răspuns că cei bătrâni ziceau: *nu poj d'irí*, *aị d'irit*^{u}, *d'iríș*. Pe urmă a adăogat: *Ịo maị tăt așa mă scăp d'i zîc*^{u} *d'iríș*. Am întrebat-o apoi cum zice

[1]) Acestui *ṅ*(*ř*) sau *ř*(*ṅ*) i se potrivește perfect termenul de «*n* spirant» întrebuințat de A. Rosetti în *Bulletin Linguistique* II, p. 98—107.

[2]) Semnul ~ indică un sunet având o nazalitate normală, destul de puternică, pe când ∽ arată o nazalitate slabă, abia perceptibilă.

[3]) După forma din urmă am adăugat indicația l e n t i s s i m o ceea ce înseamnă că martorul a pronunțat cuvântul foarte încet.

[4]) E interesant de observat că în tot «cringul» Morareștilor, dintre toți bărbații numai informatorul VI era acasă; ceilalți erau *în țară cu vásilị* VII.

[5]) Subiectul V: *Sîmt'ọna Suĉ*^{u}, 74 ani.

[6]) Subiectul VII: *Fluriịa N'egri*, 80 ani.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

când « se scapă »: bine, cânepă, in, câne, lână, săptămână, prună, cunună, bătrân, tânăr și cum pronunță aceleași cuvinte când e cu băgare de seamă « să nu se scape ». Am primit în felul acesta două serii de forme: Întâile pronunțate natural iar cele de al doilea pronunțate cu intenția de a evita rotacismul. Iată aceste forme (notez că debitul vorbirii a fost lentissimo). Dau întâiu forma rotacizată pe urmă cea nerotacizată:

bîri — *bîṅi* [1])
cîripă — *cîṅipă* [1])
ir^{u} — ?

(Subiectul răzând declară că nu poate zice altfel decât *ir*^{u}).

cîri, pl. *cîr*^{i} — *cîṅi* [1])
lîră — *lîṅă*.

(Cum eram la subiect acasă, s'au adunat din vecini o mulțime de băieți între 10 și 14 ani și flăcăi care repetau și ei cuvintele de mai sus cu *n* obișnuit, pe când subiectul IV avea numai ṅ sau ṅ [2]). Am întrebat-o, dacă nu poate pronunța « lână », cu *n*, ca băieții și flăcăii. Mi-a răspuns tot *lîṅă*, cu ṅ. Făcând-o să zică *haiṅă* IV, i-am zis că n'are decât să pronunțe silaba *nă* din cuvântul « haină » la sfârșitul cuvântului « lână » și va avea forma pe care o întrebuințează bărbații (și copiii). După ce a încercat de patru ori, a pronunțat ezitând și silabisind *lî-nă* IV, uitându-se nedumerită la cei din jur, mirată însăși de o formă atât de ciudată și cu totul neobișnuită în gura ei. Băieții și flăcăii prezenți au făcut mare haz de perplexitatea subiectului. În mai multe rânduri am auzit dela ei, despre formele rotacizate, că așa vorbesc « muierile ». Am auzit apoi și dela mulți bărbați că rotacismul e o particularitate a graiului femeiesc).

Am continuat pe urmă:

săptămîră — ?

(Nu poate pronunța forma nerotacizată).

? — *pruṇă*, pl. *pruńi*.

(Atât *n* la singular cât și *ń* la plural arată că aici *n* nu este rotacizat. Cu siguranță disimilarea prohibitivă a împiedecat rotacizarea).

---

[1]) Aici *ṅ* este un *n* complet denazalizat, vezi mai sus p. 17, notat în manuscris cu două puncte deasupra.

[2]) Al doilea ṅ avea două puncte deasupra în manuscris.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

cu̯r̃ū̯r̃ă — cu̯n̂ū̯n̂ă
? — *batrîn̲ᵘ*, pl. *batrîń̲* [1])
? — *tîn̲ărᵘ*, pl. *tîń̲erⁱ* [2])

(La aceste două cuvinte din urmă e de făcut aceeași observație ca mai sus la cuvântul « prună »).

Din experiența aceasta făcută cu subiectul IV se poate trage următoarea concluzie: când martorul are o pronunțare perfectă (dantura ireproșabilă) și pronunță răspicat, lentissimo, pot face foarte ușor deosebirea între un *n* obișnuit și un *n* susceptibil de rotacizare. Când debitul vorbirii e normal, adeseori în loc de *n̂* (sau *n* cu două puncte deasupra în manuscris) — deci un *n* susceptibil de rotacizare — am auzit pe *n* din pronunțarea mea proprie. Prin urmare e foarte probabil că, acolo unde am notat *bine* III, *bună* IV, *o̯o̯meni* V, etc., informatorii au pronunțat de fapt *bi̯n̂e*, *bu̯n̂ă*, *o̯o̯me̯n̂i*, etc.

* * *

Este o oarecare analogie între slăbirea și denazalizarea lui *n* latin intervocalic, deci rotacizarea lui, și slăbirea și denazalizarea lui *ń* latîn vulgar intervocalic devenit *i̯* (de exemplu *vinea* > *vińe* > *vi̯e*). Aici *ń* intervocalic își pierde ocluziunea palatală devenind la început un *i̯* nazal (v. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 94). Forme cu *i̯* nazal s'au păstrat în Țara Oașului (v. I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, București, 1907, p. 13), dar și în Munții Apuseni există. Am notat: *ãi̯* [3]) [bis] IV « ani », *cũĕ* III « cuie », *i̯epur̃o̯i̯a* I, *lător̃o̯o̯'ĕ*, pl. *lătu̯r̃õi̯* III « lătunoaie (în țesătură) », *mor̃o̯i̯a* III « strigoaia », *să pũĕ** « să puie », *să ramĩă* IV. Întocmai ca în Țara Oașului se întâlnesc și false regresii: *ãi̯ᵘ*, *ãi̯u* IV « usturoiu », *t'e̯i̯e* I « cheie ». Tot un rest din nazalitatea lui *n* dispărut avem și în *fr̃i̯u*, *frîu̯u* IV, *gr̃i̯u* V, *grîu̯u*.

* * *

[1]) Subiectul VII are totuși *bătrînᵘ*.

[2]) Și subiectul V are o formă cu *ń*.

[3]) Nazalitatea am auzit-o, atât la Moți cât și în Țara Oașului, întocmai ca I. A. Candrea, asupra vocalei precedente *-ãi̯-*, *-õi̯-*, etc. Colegul Pop însă a notat în Țara Oașului *-ai̯-*, *-oi̯-*, etc., iar Ion Mușlea chiar *-oń-* (vezi *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 236: *strîgoń*, *tâlhăroń*).

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

Am trecut în lista de mai jos următoarele forme: 1) dela subiectele III, IV, V, VII, toate cuvintele din materialul cules, indiferent de origine, care au un *n* intervocalic; 2) dela subiectul II, formele care au un *n* intervocalic + *e*, *i* sau prezintă rotacisme; 3) dela subiectul I, formele cu rotacism; 4) dela toate subiectele, falșele regresiuni. Am spus mai sus că în graiul femeilor (subiectele III, IV, V, VII) *n* susceptibil de a fi rotacizat se deosebește de cele mai multe ori de *n* obișnuit. Subiectul II deosebește aceste două feluri de *n* numai dacă urmează *e* sau *i*. Iar subiectul I pronunță la fel și aceste două feluri de *n* sau eu n'am prins deosebirea din cauza pronunțării neclare.

Formele le-am înșirat în ordine alfabetică după forma ce ar avea-o în limba literară.

Cifra romană după câte o formă indică subiectul care a pronunțat forma (v. p. 13, 14, 16, 18 și p. 19, notele 3 și 4):

aduřă VI
ámin III
an^{u} IV
armínd'inu [bis], *armind'in* III
bān^{i} III, *bań* [de șase ori] V
barșón, *barșon*^{u} IV « catifea »
bătrîna [ter] IV, *batrîn*^{u} [ter], *batrîń* IV, *bătrîńi* III, dar *batrîn̂*^{u} VII
bine, *binị* III, *biṇi*, *bīni*, *bini* II, *biṅị* [bis] III, *biṅi* IV, *bīṅẹ*, *biṅi* V, *bīṅi* IV, *biṅ(ŕ)i*, *biř*(ṅ)*ị* III, *bīřị*, *biře*, *biřẹ* III, *biři* [bis] IV, *bire* III, *bīri* IV
búčiṅă [1]), *búčiřă* IV « urlă (lupul) »
bună IV, *bun* VI, *bun* III, *bun*^{i} III, *buni* IV, *buṅ*^{u} III, *buṅi* IV, *buṅ(ŕ)*^{u} IV, *bur* III
Călińasă, *la* — [ter] III « muntele Călineasa »
cîṅi [2]), *cī̆ři*, pl. *cîřị*, *cîr*^{i} IV
cîṇipă [bis] III, *cī̆ṅipă* IV[2]), *cîṅ(ŕ)ipă* III
cîřipă [ter] III, *cīṛipă*, *cîripă* IV
cānur^{i} III

[1]) În manuscript cu două puncte deasupra lui *n*.
[2]) În manuscript cu două puncte deasupra lui *n*.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

cărbuṇili II, *cărbun*ᵘ [bis] III
*că*ʳ*măn̂*(*r̂*)*ăm*, *cā*ʳ*meṅ*(*r̂*)ⁱ III (aproape *cămăn̂*(*r̂*)*ăm*, *cāmeṅ*(*r̂*)ⁱ) « a scărmăna »
*cătcăi̯in*ᵘ III « căpcăuni »
ĉerũșă, *ĉerũșă*, *ĉeṙușĕ*, *ĉeṙũșęr*ᵘ, *Ĉeṙũșotca*, *Ĉeṙușotca* III
ĉet'iṇă IV
t'in V « chin »
ĉīn̂ă IV
ĉiṅe II, *ĉine* III, *ĉini* IV, *ĉiṇi* [bis] V, *ĉiṅi* III, IV, *ĉin*(*r*)*e* III, *ĉiṙ*(*n̂*)*e* III, *ĉire* III
colțúṇ IV, pl. *colțuṅ* [ter] IV « ciorapi »
*creșt'in*ᵘ V [1])
Crișęṅ II « Români de pe Valea Crișului Negru »
cunuṅi̯ie V, *cununaṭ* IV, *cuṅuni̯ie* V, *cuṅũn*ᵘ IV, *cuṅũn̂ă* IV, *cun*(*r*)*un*ᵘ III, *cuṙũṙă* IV, *curun*ᵘ IV
d'epănat [bis] III
d'imineaṭa II
dóṅi̯ță [ter] IV
dumiṇica IV
fărină III
*fîn*ᵘ [bis] IV, *fîn̂*(*r̂*)ᵘ III
fîntîṙă III, *fîntîr*ⁱ IV
Găi̯ina III, *Gai̯ira* VII « muntele Găina », *găi̯iṇ*ⁱ, *găi̯inil*ⁱ*i̯* II, *gai̯iṙ*ᵗ IV
*jenunți**, *jerunt'i* II, *jerunt'ili* II, pl. *jerunț* II
D'érmanu III « sărbătoarea băbească numită Gherman »
grăd'ină III, *grad'ină* IV
*gunoi̯*ᵘ III
hod'iṅască III
pi-mprejũṙul IV
naltă III
înnaint'a IV, *arăᵘint'e* II [2]), *arăint'e* III, *arăint'i* III, *arănt'e* III, *arint'i* IV

[1]) Subiectul V zice că naşa, când aduce copilul dela botez, « *îl dă la mumu-sa* » cu următoarele cuvinte: « *Ți î l-ã lu̯ọt păgîn și ți-l dau creșt'in*ᵘ ». După aceea adaugă: « *N'-o-*ᵐ*vățat preu̯útul* ».

[2]) Aici *ı* şi *u* la umăr au fost notate în manuscris *i̯* şi *u̯* la umăr.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

d'-anapoĕ III, *îṅapóo(ă)* IV, *ĩ̂ṅapoă* IV, *an(r)ăpoi̯ĕ* III, *d'ĩ̂ṙapo^{u}o* [1]) IV, *arăpoi̯* II, *arăpoi̯ẹ* III, *d'-arăpoi̯**
i̯ertăĉuṅe III
i̯ĩṙ^{u} III, *i̯ĩr^{u}* III, *ir^{u}* IV
i̯irmă II « stomac »
izmi̯ęńi II
ĝ(ẑ)ine̯apăr^{u}, *ĝine̯ępir^{i}* I
lĩṅă IV, *lĩn(ṙ)ă* III, *lĩṙa* III, *lĩ̂ră* [de 5 ori] III, pl. *lĩ̂r^{i}* III, *lĩ̂ră* IV, *lîră* III
lătoṙo̯õ̯^{i}ĕ [1]), pl. *lătu̯ṙõi̯* III
le̯agăṅ^{u} V
lumńĩ̂ră V « lumânare »
luṅ^{i} IV, *luṅi̯a* IV, *luṅi̯a* IV [2]), *luṙi̯a* IV
mana III « laptele vacii »
mînă IV, V, *mîńili* II, *mĩ̂ṙă* V, *mĩ̂̃ră* IV
mînat IV
mîni II, *mĩ̂̃ṅi* [lentissino] IV, *mĩ̂r(ṅ)ẹ* V, *mĩ̂̃ri* IV
mălăstire III
mîni̯ca, *mîni̯ĉ^{i}* II
muṅuńt'^{i} III
munuşă, pl. *munuş* III « mai multe mănunchiuri de cânepă »
Mărina III « sărbătoare băbească »
mîṅînţei̯ III
maşínă IV « maşină de cusut »
matáńi IV « mătănii »
matragúlă [ter] IV
*mázîn(ń)e**, *mazi̯n^{i}**, *māzini* II « fasole »
mestęĉińi I
mini̯ III, *miṅi* [bis] IV, *mi^{ĩ}ẹ* V « mine »
Măĉińícă, *Mărína* — III, *mọĉińiĉ^{i}* III « sărbătoarea celor 40 de mucenici »
nănaşa V
nímire̯a IV

---

[1]) Aici *i* şi *u* la umăr au fost notate în manuscris *i̯* şi *u̯* la umăr.
[2]) În manuscript cu două puncte deasupra lui *n*.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

o̯o̯meni V, *o̯amen*ⁱ III, *u̯amiṉi* II, *u̯ō̯mẹni* III, *u̯o̯miṅ*ⁱ [bis] V, *u̯o̯mi̯ṙ*ⁱ V, *u̯o̯meri* III, *u̯åmeri* III
ojínă IV
usteńală III
păgîn [1]) V
*palt'in(r)*ᵘ I
pără, *păr* III, IV, V, VI,*, « până »
*pī̆n*ⁱ*e* III, *pī̆ṅe* IV, *pī̆ṅi* [bis] IV, *pîṅị* III, *pîṅi* III, *pîṅ(ṙ)e̯a* III, *pîṙ(ṅ)e̯a* III, *pī̆ṙẹ* III, *pîṙe* III, *pîṙẹ* III, *pîṙe̯a* III, *pîre̯a* III
păntăloń II
*Pant'ilimon*ᵘ III
pắnură III
pasine̯a IV « pasăre = penis »
pe̯e̯ńẹ II, *pẹńi* IV, *pẹńi**, *pe̯e̯ńi* « flori », *pᵉẹńi* IV « broderii »
pélṉă III « pernă »
*t'eptăṉat*ᵘ IV, *t'ẹpt'ini* I, *t'eptăṙăm* III, *t'aptăr*ᵘ III, *t'eptărăm* III, *t'eptărarăm* III, *t'ẹpt'irẹ* III, *t'ẹpt'irị*, pl. *t'ẹpt'iri* [de patru ori] III, *t'ẹpt'ir*ⁱ [ter] III
plină IV
pód'ină III « scândură la pod »
*pogán*ᵘ III, *pogănoc* III « mare și puternic »
*prinós*ᵘ III, V « colacul care se dă preotului la înmormântare »
prun V, *pruṉăi* [bis] IV IV, *pruń*
puṉị II, *punim* [de patru ori] IV, *puni* IV, *punim* V
puṅe III, *puṅi* IV, V, *pun(r)*ᵘ III, *pun(r)* III, *puṅ(ṙ)e* III, *puṅ(ṙ)ẹ* III, *pūṙem* III, *puṙẹm* III, *puṙe* III, V, *purẹ* III, *puṙị* [bis] V, *pur* [bis] V, *puru-η car*ᵘ V
pîṭîn IV « puțin »
rădăc̆ină [bis] III
rînduri̯á, *rînduri̯ẹli* II
rarúnṭ IV « rărunchi »
Sîmt'o̯na V « nume de femeie »
*sîn*ᵘ V
saratóș IV « sănătoși »
Sînḍîi̯ẹńe III, *Sînḍẹṉili* IV

---

[1]) Vezi p. 161, nota 1.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

săptămîna III, *săptămîn'* V, *stămîn'* V, *saptamîńi* IV, *săptămîr̃ă* IV
sorpón^{u} III « săpun », *sorpońim*^{u} III
surumáń III « sărmani »
Sătana III, *Satańi* III
Solomo̱ńi IV « Solomoane »
splină [bis] IV
spūńi [1]) IV, *spuř(n)e* III, *spu*$^{u(ŕ)}$ III « ei spun » *spuřẹa* III, *spuři* IV, *spuř* V
stĩjíń pl. III
sũr̃u IV « sunetul »
tînăr^{u} IV, *tíńer'* IV, *tíńere* V
ţárińili IV
Ţîgan' III
t'ină III, IV, *aị int'inat* III
t'ini IV, *t'iṅi* [ter] IV, *t'īri* IV, *t'iri* IV « tine »
ţîn̲ III, *ţîn̲ut* V, *ţini* [ter] IV, *ţiṇẹa* IV, *ţîn(r)*^{u} III, *ţîn(r)ị* III, *ţî*$^{n(r)u}$ III, *ţîŕe* III, *ţîŕém* III, *ţîr* III
ţint'erin^{u} IV, *ţînt'erin* V « ţiṅtirim »
tūn̲ III « trăsnet », *tuṅă* IV, *tūn(r)*^{u} III, *tun(r)*^{u} III, *a tūŕá* IV
tuşîrăm III, *tuşîrătur'* III
unu III, *una* III, *uṅa* IV
vînă [bis] III
vînat^{u} IV
vînătă III
veĉin V, *veĉir'* VII
yin V, *d'in*^{u} IV, *vinị* V, *yinẹ* [bis] III, *yinẹ**, *yiṇị**, *d'ini* IV, *yinị* V, *yini* V, *yiniị*, *yiníş*, *yiní*, *yiním*^{u}, *yinít*^{u}, *yiniră* III, *d'iníş**, *d'iṅi* IV, *o yiṅit* V, *d'ũŕă* [2]) *mĩŕi păr la noi* IV « vino mâne pân la noi », *d'iŕi* IV, *o d'irit* VII, *o yiŕit* V, *yir* [ter] V, *aị d'irit*^{u}, *o d'irit*^{u} IV, *nu poj d'irí* IV « nu pot veni », *d'iriş* IV, *or d'irit* IV, *d'iri* IV, *d'ir* IV

---

[1]) Am adăugat nota: se aude aproape *spūři*. În manuscris *n* are două puncte deasupra.

[2]) Această formă nu poate deci fi apropiată de vreun cuvânt unguresc (*jön* + *gyere*) cum o face D. Şandru în *Bulletin Linguistique* II, p. 206, nota 2.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)

verin^{u} IV, *virinos*^{u} II, *nu veruno(ă)șa* [1]) IV, *verună(o)șat'e* [1]) IV, *nu verenoșa* [1]) III, *nu* ^{m}*veruńășa* [1]) IV « nu învenina »
d'igână III « sănătoasă »
yinárs^{u} III, *d'inarsulu-n d'ob*^{u} IV « rachiul în fedeleș », *vinars*^{u} V
viñiriția [bis] V
d'inovatu IV

E. PETROVICI

3, CU PRILEJUL BULETINULUI ATLASULUI LINGUISTIC ITALIAN [2])

Autorii Atlasului Linguistic italian, M. Bartoli, Ugo Pellis și G. Vidossi, publicau, înainte de apariția acestui buletin, toate informațiile despre ALIT. în rev. « *Ce fastu?* », *bolletino mensile della Società filologica friulana* « *G. I. Ascoli* ». În 1932 Direcția Atlasului hotărăște publicarea acestui buletin, cu următorul scop: a da informații despre ALIT.; a discuta valoarea Atlaselor linguistice; a arăta cele mai bune criterii pentru adunarea și publicarea materialului de limbă; a prezenta din când în când rezultate din anchetele pe care le fac; a informa pe cetitorii buletinului ce se lucrează în domeniul atlaselor linguistice și onomastice, etc.

Publicația noastră salută cu satisfacție deosebită acest buletin. Colaborarea noastră cu ALIT.-ul datează încă din 1927, când autorul acestor rânduri a avut fericirea să participe la ancheta pe care o făcea Ugo Pellis la Cortina d'Ampezzo și să profite mult din experiența acestui călit anchetator. Această colaborare s'a continuat și în 1933, când anchetatorii celor două atlase (ALIT. și ALR.) au studiat graiul istroromân din Briani (Valdarsa), cu același subiect [3]).

Fascicola 1 a primului volum cuprinde următoarele articole: G. VIDOSSI, *L'Atlante Linguistico italiano, Questioni di metodo e*

[1]) În descântece.

[2]) *Bolletino dell' Atlante Linguistico italiano*, promosso dalla Società filologica friulana « G. I. Ascoli ». Udine, An. I, fasc. 1 (1933), fasc. 2 (1934, p. 118, cu o hartă: an. fasc. 1 (1935), p. 47.

[3]) Pentru diferențele dintre AIS. și ALR., v. S. Pușcariu, în *DR.*, VI, p. 504—518, iar pentru metoda de lucru a AlR.-lui articolul mieu din *Revue de Linguistique romane*, IX, p. 86 și urm.

BDD-A14829 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:07 UTC)